

جامعیت قرآن (۱)

مبانی، مفاهیم، دیدگاه‌ها و ملاک‌ها

در پاسخگویی به نیازهای
فردی، اخلاقی و اجتماعی

دکتر سید عبدالله اصفهانی

تهران

۱۴۰۰

الهیات (علوم قرآن و حدیث) ۷۷

سرشناسه: اصفهانی، سید عبدالله، ۱۳۳۹-

عنوان و نام پدیدآور: جامعیت قرآن (۱): مبانی، مفاهیم، دیدگاه‌ها و ملاک‌ها در پاسخگویی به نیازهای فردی، اخلاقی و اجتماعی / سید عبدالله اصفهانی.
 مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری: ده، ۲۲۹ ص.

فروست: «(سمت)»؛ ۲۴۶۸. الهیات (علوم قرآن و حدیث): ۷۷.

شابک: ۲-۲۳۶۳-۰۲-۶۰۰-۹۷۸ ۳۷۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Seyyed Abdollah Esfahani. Comprehensiveness of Quran (I).

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: قرآن — جامعیت

موضوع: Qur'an — Comprehensiveness

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

شناسه افزوده: دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

رده‌بندی کنگره: ۱۴۰۰ ۶۵/۳

رده‌بندی دیوبی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۴۲۵۴۵

جامعیت قرآن (۱): مبانی، مفاهیم، دیدگاه‌ها و ملاک‌ها در پاسخگویی به نیازهای فردی، اخلاقی و اجتماعی

دکتر سید عبدالله اصفهانی (استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم)
 سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی و دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

ویراستار: نرگس شیخ‌محمدی

چاپ اول: تابستان ۱۴۰۰

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: مشعر

قیمت: ۳۷۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، روبروی دانشگاه تهران، حد فاصل خیابان‌های فخر رازی و دانشگاه، مجتمع تجاری-اداری پارسا، واحدهای ۲۰۱ و ۷ و ۸، تلفن: ۶۶۴۰۸۱۲۰ - ۶۶۴۰۸۱۴۵ - ۶۶۴۱۷۸۵۷ (فروشگاه).

نشانی: نمابر: ۶۶۴۰۵۶۷۸ @sazman_samt info@sam.t.ac.ir www.sam.t.ac.ir

قم، بلوار پانزده خرداد، جنب امامزاده احمد (ع)، خیابان شهید میثمی، سازمان مرکزی دانشگاه،

تلفن: ۰۲۵۳۷۶۰۴۷۰، کدپستی: ۳۷۱۹۵۱۱۹۶ info@quran.ac.ir www.quran.ac.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	درس اول: کلیات
۵	هدف‌های آموزشی درس
۵	تشریح موضوع
۶	مفهوم‌شناسی «جامعیت قرآن»
۷	اهمیت مسئله جاودانگی و جامعیت قرآن
۹	پیشینه تاریخی مسئله «جامعیت قرآن»
۱۳	نسبت «قلمرو قرآن» با قلمرو «دین اسلام»
۱۵	اساسی‌ترین پرسش‌ها در حوزه جامعیت قرآن
۱۷	گزیده مطالب
۱۹	پرسش‌ها
۱۹	زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی
۲۰	درس دوم: پیش‌فرض‌های جامعیت قرآن (۱)
۲۰	هدف‌های آموزشی درس
۲۰	مقدمه
۲۱	۱. خاتمیت رسالت پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ص)
۲۲	۲. جهانی بودن قرآن
۲۳	۳. جاودانگی قرآن
۲۳	۴. فطری بودن آموزه‌های قرآن
۲۴	۵. اشتمال قرآن بر قوانین ثابت و متغیر
۲۴	۶. ابتدای قوانین قرآن بر مصالح و مفاسد واقعی
۲۴	۷. وحیانی بودن الفاظ قرآن کریم
۲۵	۸. قدسی بودن قرآن
۲۶	۹. تأثیرناپذیری قرآن از فرهنگ جاهلی عصر نزول
۲۸	۱۰. معانی باطنی آیات

گزیده مطالب

پرسش ها

زمینه های مطالعاتی و تحقیقاتی

درس سوم: پیش فرض های جامعیت قرآن (۲)

هدف های آموزشی درس

مقدمه

۱۱. قاعده «جری و تطبیق» در تفسیر قرآن

۱۲. ضرورت همراهی مستمر عترت با قرآن

۱۳. «حجیت ظواهر قرآن»

۱۴. اجتهاد روشمند نظری و عملی در قرآن

۱۵. «روش تفسیر موضوعی قرآن»

گزیده مطالب

پرسش ها

زمینه های مطالعاتی و تحقیقاتی

درس چهارم: دلایل جامعیت قرآن (۱): «دلایل قرآنی»

هدف های آموزشی درس

جامعیت قرآن در «قرآن»

قسم اول: آیات بیانگر «تبیان» و «تفصیل هر چیز» بودن قرآن

قسم دوم: آیات بیانگر سلامت همیشگی قرآن از تحریف

قسم سوم: آیات دلالت کننده بر قدسی بودن قرآن

گزیده مطالب

پرسش ها

زمینه های مطالعاتی و تحقیقاتی

درس پنجم: دلایل جامعیت قرآن (۲): «دلایل قرآنی»

هدف های آموزشی درس

جامعیت قرآن در «قرآن» (ادامه)

قسم چهارم: آیات بیانگر «جهانی بودن» قرآن

قسم پنجم: آیات دلالت کننده بر جاودانگی آموزه های قرآن

قسم ششم: بررسی تلازم آیات «کمال دین» و «جامعیت قرآن»

قسم هفتم: آیات تحدی بیانگر «جامعیت مقید قرآن»

قسم هشتم: بررسی تلازم «اقوم بودن قرآن» و «جامعیت» آن

۷۴	بررسی ملازمه بین «اقوم بودن» و «جامعیت» قرآن
۷۵	جمع‌بندی دلایل قرآنی «جامعیت قرآنی»
۷۸	گزیده مطالب
۸۱	پرسش‌ها
۸۲	زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی
۸۳	درس ششم: دلایل جامعیت قرآن (۳): «دلایل روایی»
۸۳	هدف‌های آموزشی درس
۸۳	مقدمه
۸۴	جامعیت قرآن از دیدگاه روایات
۸۴	روایات دسته اول
۸۶	روایات دسته دوم
۸۷	روایات دسته سوم
۹۰	روایات دسته چهارم
۹۲	گزیده مطالب
۹۳	پرسش‌ها
۹۴	زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی
۹۵	درس هفتم: دلایل جامعیت قرآن (۴): «دلایل عقلی»
۹۵	هدف آموزشی درس
۹۵	مقدمه
۹۵	جامعیت قرآن از منظر «عقل»
۹۵	دلیل اول: نیاز مستمر «کمال انسانی» به آموزه‌های وحیانی و قرآن
۹۸	دلیل دوم: لازمه نفی جامعیت قرآن، پذیرش نقص در ارسال دین یا نقص در ابلاغ آن
۹۸	دلیل سوم: جامعیت قرآن، برخاسته از باور خاتمیت رسالت
۱۰۱	دلیل چهارم: جامعیت قرآن بازتاب نظریه جامع‌گرایانه شیعه در تفسیر «اصل امامت»
۱۰۲	گزیده مطالب
۱۰۳	پرسش‌ها
۱۰۴	زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی
۱۰۵	درس هشتم: روش‌شناسی کشف قلمرو موضوعی قرآن
۱۰۵	هدف‌های آموزشی درس
۱۰۵	مقدمه
۱۰۶	روش‌های کشف قلمرو موضوعی قرآن (و دین)

۲۰۰	گزیده مطالب
۲۰۱	پرسش‌ها
۲۰۲	زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی
۲۰۳	درس پانزدهم: جامعیت در علوم اسلامی
۲۰۳	هدف آموزشی درس
۲۰۳	۱. جامعیت قرآن در فلسفه
۲۰۴	۲. جامعیت قرآن و علم کلام
۲۰۷	۳. جامعیت قرآن در علم اخلاق
۲۰۷	۴. جامعیت قرآن و علم اصول فقه
۲۰۹	۵. جامعیت قرآن و علم فقه
۲۱۰	۶. جامعیت قرآن و علوم قرآنی
۲۱۳	۷. جامعیت قرآن و علم تفسیر
۲۱۵	گزیده مطالب
۲۱۹	پرسش‌ها
۲۲۰	زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی
۲۲۱	فهرست منابع

مقدمه

قرآن کریم آخرین و کامل ترین متن وحیانی است که به تناسب ظرفیت وجودی بر کامل ترین انسان و برترین پیامبران، یعنی پیامبر عظیم الشان اسلام (ص) نازل شده است. سه ویژگی خاتمیت پیامبر (ص)، آخرین کتاب آسمانی بودن قرآن و معجزه جاودانه بودن قرآن، موجب برخورداری این کتاب آسمانی از ویژگی «جامعیت و گستردگی آموزه‌ها» شده است.

قرآن کریم ویژگی جامعیت را برای خویش برمی‌شمارد. چنان که در آیه ۸۹ نحل می‌خوانیم: «...وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ» و این کتاب را که روشنگر هر چیزی است و برای مسلمانان رهنمود و رحمت و بشارتگری است، بر تو نازل کردیم؛ همچنین روایات اسلامی به عنوان منبعی که شارح و مبین قرآن است، مزین به همین توصیف است. از جمله پیامبر (ص) فرمودند: «أَوْتَيْتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ: به من جوامع دانش (=گنجینه‌های معرفت) داده شد»^۱.

هرچند کاربرد واژه جامعیت برای قرآن کریم از واژگان نوپدید در حوزه علوم قرآن است، لیکن مفهوم گستردگی آموزه‌های قرآنی از صدر اسلام و از سوی برخی صحابه مانند ابن مسعود تا عصر حاضر، طول و عرض گسترده‌ای را در سخن، دلایل و قائلان به خود اختصاص داده و آیات و روایات متعددی در این زمینه وارد شده و به مناسبت‌های مختلف در علوم اسلامی و ذیل مباحث مرتبط، مانند اعجاز محتوایی و اعجاز بیانی و بالندگی قرآن و نیز مبانی و قواعد تفسیر مطرح شده است.

تمسک و استناد دائمی به قرآن در طول نسل‌ها و عصرها و حضورش در متن زندگی فردی و اجتماعی جوامع انسانی، مشروط به دو شرط اثبات اعتبار و حجیت قرآن برای همه زمان‌ها و مکان‌ها و تبیین روش‌ها و چگونگی پاسخگویی قرآن و دین به نیازهای متنوع، متغیر، سیال و پایان‌ناپذیر آدمی است، لذا بحث از جامعیت قرآن، مبانی، مفاهیم، دیدگاه‌ها و ملاک‌های آن ضرورتی تام دارد.